

Fjärestads kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

KRISTINA SIMONSSON, 2015-12-04

jais
arkitekter

—

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Fjärestads kyrka

Kvistofta församling, Helsingborgs kontrakt, Lunds stift
Fjärestad socken, Fjärestad 33:1, Helsingborgs kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Fjärestad ligger sydöst om Helsingborg, cirka tolv kilometer från stadskärnan.

Ortnamn med efterledet –stad som i Fjärestad brukar dateras till 0-800 e Kr. Orten har skriftligt belägg från 1341.

På kartor från 1700-talet är Fjärestad en kyrkby med ett tjugotal gårdar, de flesta fyrhängade och byn har en långsträckt utbredning.

Vid enskiftet 1806-talet flyttades flera av gårdarna ut i landskapet. Byn bebyggdes delvis med gatehus längs vägen av de människor som inte ägde jord. Under 1900- och 2000-talet har flera av dessa ersatts och miljön kompletterats med några enfamiljsvillor.

Kyrkogrind och åkerlandskapet mot norr.

F.d. skola öster om kyrkan

Samhället ligger i ett öppet jordbrukslandskap med vägar som ofta är kantade av alléer. Rååns dalgång ligger i närheten. Dagens Fjärestad har en långsträckt, gles karaktär längs Fjärestadvägen och består av två bebyggelsegrupper öster och väster om kyrkan av både villor och gårdar. Kövlebäcken rinner genom samhället strax väster om kyrkan. Sydväst om kyrkan ligger Fjärestad gård med storskaliga ekonomibyggnader från 1800-talet.

Kyrkogården ligger längs landsvägen och gränsar mot öster till kyrkogårdsförvaltningens hus, bostadshus och gamla skolan. Mot söder till fält och ett

bostadshus, mot väster och norr till fält.

Kyrkobyggnaden

Fjärestads kyrka byggdes troligtvis på 1100/1200-talet och bestod då av långhus och smalare kor. Förmodligen byggdes kyrkan av gråsten och sandsten. Senare under medeltiden, möjligen 1400-tal, byggdes ett torn i väster. Kyrkan valvslogs antagligen likt många kyrkor under 1400-talet. Vapenhus har funnits både på norra och södra sidan. Vid grävningar 2011 hittades grunder till båda utbyggnaderna.

På en karta från slutet av 1700-talet har kyrkan en korsplan vilket visar att det funnits utbyggnader på norr- och södersidan.

På grund av befolkningsökningen och nya liturgiska krav önskade man en större kyrka. 1863 byggdes en ny kyrka med nytt långhus och kor. Den gamla kyrkan revs, endast tornet och en del av långhusets västgavel sparades. Den nya kyrkan ritades av byggmästare Anders Haf från Viken som också ledde byggnadsarbetet. Enligt legenden byggdes den nya kyrkan utanför den gamla kyrkan som fortsatt användes under byggtiden. En ny entré togs upp i väster i tornet. En utvändig trappa till tornet revs och ny uppgång till tornet gjordes från vapenhuset.

Anders Haf ritade och var byggmästare även för den närbelägna kyrkan i Bårslöv och kyrkorna har flera likheter.

Kyrkan har under årens lopp underhållits, renoverats och kalkats ett flertal gånger. 1939 gjordes en inre renovering efter handlingar av domkyrkoarkitekt Eiler Græbe, innebärande bl.a. att bänkarna byggdes om, kortades och målades om. Nya golv lades. Kaminerna togs bort och ny värme installerades.

1946 fick kyrkan ett nytt altarskåp. Skranket mellan kor och sakristia togs då bort.

1960 sattes innanfönster in ritade av arkitekt Aina Berggren.

1968 sattes en ny ytterdörr in till sakristian ritad av Torsten Léon Nilsson.

1980 isolerades valven på vinden och nytt skiffertak lades.

Vid en yttre renovering 1999 upptäcktes en inmurad relief föreställande ett lejon huggen i sandsten. Stenreliefen har romansk karaktär och har antagligen varit placerad som stöd för sydportalens valvbåge. Reliefen kalkades över för att skydda den mot vittringsskador. En kopia placerades i vapenhuset.

2011 byggdes ny ramp och trappa av granit framför västentrén och ny beläggning med byasten lades på gången från parkeringen. Två bänkar har tagits bort och en caféhörna inretts längst bak i långhuset under senare år.

Exteriör

Kyrkan består av ett lågt medeltida kvadratisk torn med tillbyggt långhus från 1863 med tresidig avslutning. Fasaderna är spritputsade med slätputsade omfattningar kring

spetsbågiga dörr- och fönsteröppningarna. Torn och långhus har trappstegsgavlar. Taken är täckta med skiffer.

Murarna i torn och kyrka består av gråsten, sandsten och tegel. Sten från den gamla kyrkan återanvändes delvis i långhuset.

Kyrkan har en svarttjärad sockel. Långhuset har en takgesims av oputsat gult tegel utkragande i tre språng. På nordöstra delen av långhuset uppe vid takgesimsen sitter en relief med ett lejon med svans formad som en treklöver. Sådana reliefer har ofta prytt fundamentet till bågen runt om entrén i romanska kyrkor.

Långhusets västra gavel och tornet har trappstegsgavlar som är dekorerade med blinderingsnischer. Tornet har ljudöppningar som täcks av brädluckor åt tre väderstreck.

Fasad mot nordöst.

Fasad mot söder. Stiglucka i kyrkogårdsmuren.

Romansk lejonrelief som är återanvänd.

Fasad mot nordväst.

De åtta fönsteröppningarna i långhuset och två i koret är stora, spetsbågiga och sitter i nischer med tre språng. Gjutjärnsbågarna har ett diagonalt spröjsverk, i övre delen finns cirkulära rutor. Solbänkarna är täckta med zinkplåt.

Kyrkan har två ingångar, huvudentrén i väster i tornet och ingången i öster till sakristian, som sitter i spetsbågiga nischer med flera språng. Vid västentrén finns

trappa och ramp av röd granit och stödmurar av betong. Huvudentrén är en rak dubbeldörr av trä med ramverk och fyllningar och med ett övre fönsterparti. Sakristidörren är raktäckt med ett övre fönsterparti. Dörren är klädd med liggande kopparplåtar.

Samtliga tak är belagda med skifferplattor. Tinnarna på gavlarna är täckta dels av tegel, dels av antagligen cementplattor. Tornets tinnar har olika utformning, mot norr är det små sadeltak, mot söder är de enkelsidiga. Takavvattningen är av grå plåt. En vindflöjel i form av en kyrktupp sitter på tornet.

Interiör

Från västporten når man vapenhuset i tornet. Väggarna är putsade och kalkade. Golvet är belagt med gula och bruna kvadratiske tegelplattor lagda i diagonalt mönster. Taket är välvt med ett kryssvalv med rektangulära ribbor vilande på tresprångiga pilastrar med kapital. Gördel och sköldbågar är spetsbågiga. Dörren till långhuset sitter i en mycket låg rundbågig nisch.

I vapenhuset går en brant trätrappa upp till tornets övriga våningar. Plan två och tre har golv av brädor och väggarna består av sandsten och gråsten lagt utan förband. På plan tre finns delar av två medeltida takstolar av ek kvar, övriga är av 1800-talstyp. Klockorna sitter i en klockstol av stål.

Genom en liten lucka i tornets östvägg nås vinden ovan långhuset. Valven är isolerade.

Kyrkorum

Kyrkorummet består av ett långhus med fullbrett kor med en tresidig avslutning. Bakom altaruppsatsen i koret finns sakristian. I långhusets västra del är orgelläktaren belägen.

Genom en dubbeldörr med glas kommer man in under orgelläktaren i långhuset där bakre delen är inredd som caféhörna. Två trappor upp till orgelläktaren går längs väggen mellan vapenhus och långhus.

Slutna bänkar står på ömse sidor om mittgången. Golvet är belagt med rött tegel lagt på flatan i mittgången, i bänkkvarteren och gångar längs långhusets väggar ligger lackat brädgolv. Väggarna är putsade och kalkade.

Kyrkorummet täcks av fyra ribbkryssvalv. Ribborna har rektangulärt snitt och vilar på tresprångiga pilastrar med kapital. Sköld- och gördelbågar, triumf- och tribunbåge är alla spetsbågiga. I valvkapporna finns skvallerhål.

Fönstren är försedda med innanfönster med järnbåge med diagonala blyspröjsar.

Glaset är dels klarglas, dels svagt färgat glas. Det östra korfönstret har ett innanfönster som är mer utsmyckat i starkare färger än övriga fönster.

I taket hänger oelektrifierade mässingkronor och en kristallkrona, på väggarna sitter mässingslampetter. Längs ytterväggarna sitter radiatorer med trögaller framför och kalkstensskiva ovanför.

Långhuset mot koret.

Koret med öppen altartavla.

Koret med stängd altartavla.

Kor och sakristia

Koret har samma bredd som långhuset. Det är upphöjt ett steg och belagt med gula åttasidiga tegelplattor med små röda tärningsplattor mellan dem. Innanför altarringen är golvet av trä och täckt av en matta. Sakristian finns bakom altartavlan. Trägolvet är belagt med heltäckningsmatta.

Orgelläktaren i väster bärs av pelare och undersidan har synliga träbalkar.

Läktarbarriären är tät och dekorerad med spetsbågar målade i grått, rött och guld. Barriären är på senare år förhöjd med ett räcke. Orgelläktarens golv är belagt med linoleum och taket är ett av långhusets valv.

Långhuset mot orgelläktaren i väster.

Vapenhuset mot öster.

Inredning och inventarier

Altare av trä, okänd ålder.

Altarskåp, triptyk, av bemålat trä från 1946 av konstnär Erik Abrahamson, (1913-1979). Skåpet består av en mittdel med två flyglar som kan stängas. Skåpets bilder föreställer evangelisterna, apostlarna och händelser i Jesu liv. När skåpet är stängt visas baksidans bilder med motiv ur Jesus lidande liv.

Den gamla kyrkans renässansaltartavla såldes 1862. Den ”nya” kyrkans ursprungliga altarprydnad var ett gyllene kors. Detta står nu vid korets norrvägg. Thorvaldsens Kristusfigur har även fungerat som altarprydnad, även denna står i koret.

Altarringen av trä, antagligen från 1947, består av figursågade brädor målade i grått och dekorerade med målade liljor. Knäfall och överliggare är tygklädda.

Dopfunten av mässing.

Predikstol från 1600-tal.

Pietà från 1400-tal.

Dopfunt 1 av mässing, möjligen från 1800-talet. Fot av tre snirkliga ben, smalt skaft och fyra snirkliga armar som bär dopfatet.

Dopfunt 2 av ek från 1971. Ett åttakantigt underrede bär en åttakantig skiva, på den står ett tennfat.

Predikstolen av målat trä från början av 1600-talet. Ursprunglig färg framtog av Osvald Oswald 1946 som anser att predikstolarna i Bårslöv och Fjärestad är tillverkade av samma konstnär, "Kronborgsmästaren". Korgens sidor har inom rundbågiga fält skulpterade bilder av de fyra evangelisterna samt Kristus. Sidorna avdelas med joniska kvinnohermer föreställande dygdena. Hermernas nedre del är utsmyckade med maskaroner och fruktknippe.

Bänkinredningen från 1863, byggdes om, glesades ut och förkortades 1939 av Eiler Græbe. De slutna bänkarna är uppbyggda av ramverk med speglar i dörr, sidostycken och bakstycke. Gavlar och dörrar är rakavslutade med en profilerad överliggare. Bänkarna är målade i grått, grönt och rött. På sitsarna ligger dynor.

Orgeln, tillverkades 1967 av Mårtenssons Orgelfabrik i Lund. Fasaden, från 1881, har nygotiskt uttryck med spetsbågar. Fasaden delas av pilastrar krönte av miniatyrorn. Den är målade i grått, rött och guld. Orgeln kompletteras av en flygel i koret.

Klockorna av malm är båda gjutna av Andreas Wetterholtz i Malmö. *Storklockan* är gjuten 1734 och *Lillklockan* 1761. De har inskriptioner och växtfriser.

Övrigt

Pietà av trä från första delen av 1400-talet. Maria med den döde Jesus i knät. Jesus ben saknas. Huruvida bemålningen är medeltida eller inte finns skiftande uppgifter om.

Ljusstakar och vaser i silver av Wiven Nilsson.

Två Kormattor, den ena ritad av Barbro Nilsson, båda vävda hos Märta Måås-Fjetterström.

Gravhäll från 1700-tal i rokokostil som står i vapenhuset.

Kyrkogården

Den äldre kyrkogården omger kyrkan på alla sidor. 1955 utökades kyrkogården åt väster på andra sidan en bäck efter ritningar av Per Friberg. En minneslund anlades på 1990-talet och en askgravlund 2012 på nyare delen.

Gamla kyrkogården omges på alla sidor av en fogad gråstensmur, mot öster och söder är den avtäckt med tegelpannor. Mot norr och väster är muren en låg stödmur.

Hamlade lindar står längs vägen mot norr.

Smidesgrindar mellan murade pelare är kyrkogårdsentréer mot norr och öster.

I muren mot söder finns en stiglucka, en sorts överbyggd kyrkogårdsgrind, här putsad och täckt med tegel och med en grind i en rundbågig öppning.

Kyrkan omges av gångar med singel, förutom vid huvudentrén i väster. En gång från parkeringen och framför västrappan är belagd med betongplattor i form av bya-sten i rött och grått.

Gravplatserna är enligt sent 1800-tals ideal omgärdade av buxbom och täckta av singel. Enstaka gravar har smidesstaket eller stenomfattning. Lantbrukare är den vanligaste titeln på stenarna. En rad med äldre gravstenar står uppställda längs södermuren. Numera flyttas inte återlämnade gravstenar i Fjärestad utan läggs ner på sin ursprungliga plats.

Gamla och nya delen mot väster delas av Kövlebäcken, en liten bro förbinder delarna. Nya kyrkogårdens olika delar omges av avenbokshäckar och lindar.

På nya kyrkogården är gravstenarna lägre och ofta horisontella och placerade i gräs med en liten planteringsyta framför.

Minneslunden innehåller en slingrande stensatt vattenränna till en vattenspegel med litet springvatten. Även askgravlund och askgravplats finns på nya kyrkogården.

Byggnader på kyrkotomten

Ett gravkapell, invigt 1954 och ritat av Eiler Græbe, står sydväst om kyrkan på nya kyrkogården. Fasaden är vitputsad och taket är täckt med rött tegel.

En byggnad för kyrkogårdsförvaltningens personal ligger öster om kyrkogården utanför muren och kyrkotomten. Fasaden är av brunt tegel och taket belagt med rött tegel.

Gamla kyrkogården söder om kyrkan.

Nya kyrkogården väster om kyrkan och gravkapell.

Kulturhistorisk karaktärisering för Fjärestad kyrkoanläggning

Kyrkan är omgiven av åkrar och gles byggelse i långsträckt form längs vägen bestående av äldre gatehus, gårdar och nyare villor. Gårdarna sydväst och sydost om kyrkan, Fjärestad gård och Fjerrastadstorp har gamla anor och storskaliga ekonomibyggnader från 1800-talet. I det öppna jordbrukslandskapet är många vägar kantade av trädalléer. Närbelägna Rååns dalgång har stora naturvärden.

Gamla kyrkogårdens omgärdning av stenvall med stiglucka och lindar är betydelsefull, liksom nya kyrkogårdens inramning av avenbok och lindar. Gamla delen är välbevarad enligt sent 1800-tals ideal och karaktäriseras av buxbomsgravar med singel och äldre höga gravstenar. Bäckens som delar nya och gamla kyrkogården ger karaktär. Nyjord ramp och trappa av granit smälter väl in, däremot är nylagda gångerna av röd och grå bysten främmande i miljön på kyrkogården men ökar tillgängligheten.

Kyrkan uppfördes troligtvis på 1100/1200-talet med långhus och kor. Ett västtorn byggdes till, förmodligen under 1400-talet. 1863 revs allt utom tornet och en bit av långhusets västgavel. Ett nytt långhus med tresidig koravslutning adderades till tornet, ritat av byggmästare Anders Haf. Han ritade och byggde även den närbelägna Bårslöv kyrka fem år tidigare och de uppvisar flera likheter. En skillnad är att i Bårslöv är fönster och valven rundbågiga medan de i Fjärestad är spetsbågiga vilket är tidstypiskt. 1860-talet är ett intensivt årtionde med kyrkobyggnader då 37 nya kyrkor byggdes i Skåne, ofta i nygotisk stil. Mellan 1860-1910 byggdes 113 nya kyrkor i Skåne varav 22 behöll ett äldre torn som i Fjärestad.

Kyrkan har vitputsade fasader och trappstegsgavlar. Kyrkans låga torn kontrasterar mot det resliga långhuset. Den är en av flera kyrkor i Helsingborgstrakten med bevarat medeltida västtorn som under 1800-talet fått tillbyggda rymliga långhus. Exempel på detta är kyrkorna i Bårslöv, Frillestad, Halmstad by och Ekeby.

Tornets murverk av sandsten och gråsten är byggnadsarkologiskt värdefulla liksom långhusets murar som innehåller byggnadsmaterial från den äldre kyrkan. På norrsidan sitter en återanvänd lejonrelief som antagligen varit stöd för valvbågen vid södra portalen på den romanska kyrkan. Sådana reliefer är inte helt ovanliga på skånska kyrkor. En rest av medeltida takstolar finns i tornet vilka är byggnadsarkeologiskt värdefulla pga sin ålder.

Det ljusa kyrkorummets karaktäriseras av de vita, släta väggarna, slutna bänkinredning, tegelgolv och spetsbågiga kryssvalv med pilastrar och kapitäl som efterliknar tornets medeltida. Gjutjärnsfönstren är välbevarade med väl utformade innerfönster med

blyspröjsar. Blicken dras till det kraftfulla tredelade altarskåpet med målade bilder. Altarskåpet, från 1946 av Erik Abrahamson, refererar till äldre traditioner med de tyska altarskåpen från 1400-talet, då var dock bilderna ofta skulpterade, här är de målade. Altarskåpet är stort och dörrarna kan stängas. I Bårslövs kyrka finns altarskranket från byggnadsåret kvar, Fjärestad har istället ett modernare inslag. I koret har man även ställt upp äldre altarprydnader som det gyllene altarkorset och Thorvaldsens Kristuskoa. Dessa är mycket vanliga för respektive tid, men ovanligt att man samlar dem i koret.

Ljuskronorna är inte elektrifierade vilket bidrar till en äldre stämning.

Bland inredningen märks den rikt utsnidade predikstolen från början av 1600-talet som anses vara gjord av samma verkstad som Bårslövs predikstol. Den är en av flera liknande predikstolar. En pietà från början av 1400-talet har värde genom sin ålder och är ganska ovanlig. Pietà från tidigt 1400-tal finns även i tre andra kyrkor i Skåne. Kyrkan har en snirkligt utformad mässingdopfont från 1800-tal vilket är ovanligt.

Rekommendationer

- Kyrkogårdsmuren behöver underhållas och växtligheten tas bort på den.
- Tornet visar på kyrkans medeltida ursprung och dess murverk och takstolar bör behandlas varsamt.
- Bland inventarierna bör särskilda varsamhetskrav gälla för predikstol, pietà och altarskåp.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Kyrkan ligger inom fornlämning Fjärestad 71:1 som är den gamla bytomten utifrån karta från 1763.

Källor och litteratur

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, (utkast) opublicerad 2012

Skånska kyrkor, Skånes hembygdsförbunds årsbok 1997, Arlov, 1997

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Underhållsplan Fjärestad kyrka 2004-11-22, rev 2006-09-03 Itark arkitektkontor, Helsingborg

Landsbygden, Helsingborgs historia del VIII:1, Helsingborgs stad 2010

http://www.regionmuseet.se/rapporter_pdf/2011/R2011-031.pdf

http://www.regionmuseet.se/rapporter_pdf/2010/R2010-057.pdf

http://www.regionmuseet.se/pdf_sa/2011/2011-038.pdf

<http://stadslexikon.helsingborg.se/index.php?title=Fj%C3%A4restad>

http://www.helsingborg.se/wp-content/uploads/2015/05/naturochkultur_fjarestad_2015_remiss_sbf.pdf

Samtal med vaktmästare Anders Olofsson, 2015-10-06

Övriga uppgifter

Denna rapport, en kulturhistorisk karakteristik och bedömning av Fjärestad kyrka, Helsingborgs kontrakt, har upprättats av:

Kristina Simonsson, Arkitekt SAR/MSA (rapportförfattare, inventering och foto)

Karl Johan Kember (granskare),

Arkitekt SAR/MSA, Certifierad sakkunnig avseende kulturvärden,

JAIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2015-10-06

Färdigställd rapport: 2015-12-04

Fjärestad kyrka - byggnadsbeskrivning

Stomme: Murverk-natursten

Murverk-tegel

Fasadmaterial: Puts-spritputs

Puts-slätputs

Fasadkulör: vit

Takform: Sadeltak

Taktäckningsmaterial: Sten-skiffersten

Byggnadsdel: Torn-väster

Långhus

Kor-fullbrett

Kor-öster

Kor-polygonalt